

Närdinghundra härad.

Socknar: Almunge, Knutby, Edsbro, Ununge, Faringe och Bladåker.

Från Närdinghundra härad äro endast 7 runinskrifter kända (U 586—592). De finnas samtliga i Knutby och Edsbro socknar, d. v. s. i häradets centrala och sydöstra delar. Från Edsbro socken äro 4 inskrifter kända och från Knutby 3. Av häradets 7 ristningar äro dock numera 3 förlorade och blott kända genom äldre uppteckningar: U 587, 588, 589. Av de fyra till vår tid bevarade inskrifterna i häradet finnes endast en i oskadat skick, nämligen U 590. Av U 591 och 592 återstå endast obetydliga fragment, och av U 586 saknas fortfarande ungefär en fjärdedel.

Bureus kände endast till tre runstensfragment i hela Närdinghundra härad, U 587, 588, 589; samtliga avritades hösten 1635 av J. Rhezelius. Dessa fragment ha som ovan framhållits nu alla gått förlorade.

I *Ransakningarna* omtalas U 586 för första gången, och U 590 kom i dagen genom J. Hadorphs resa. I *Bautil* finnas U 586 (B 569), U 588 (B 568) och U 590 (B 570) avbildade.

År 1745 blev U 592 känd. I Liljegrens *Runurkunder* upptagas från Närdinghundra härad 5 inskrifter: L 285—289. U 587 saknas där liksom i *Bautil*.

År 1943 slutligen upptäcktes fragmentet U 591.

586. Bro, Edsbro sn.

Pl. 135, 136.

Litteratur: B 569, L 285. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 158; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) I, s. 107; Acta Literaria Sveciæ 3 (1730), s. 85 f.; N. R. Brocman, Resa till Hälsingland 1763 (F e 23), s. 40, Anteckningar i Bautil (R 556 a); F. V. Radloff, Beskrifning öfver norra delen af Stockholms län 2 (1805), s. 158; R. Dybeck, Runa (fol.) h. 5 (1872), s. 75; UFT h. 2 (1872), s. 18; T. J. Arne, Reseberättelse 1915 (ATA); E. Brate, Anteckningar 1916 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 18; UFT h. 33 (1918), s. 114; E. Sjödin, Brev till Upplands fornminnesförening den 4/12 1928 (utdrag i ATA); S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Stockholms län 1936 (ATA).

Äldre avbildningar: D. Stahl och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 569; i Monumenta är signaturen D S med bläck ändrad till P[etrus] H[elgonius]); Arne, foto 1915 (ATA); Brate, foto 1916 (ATA); G. Olson, foto 1941 (ATA).

Runstenen står rest 20 m. V om Bro n:r 1 och lika långt Ö om uppfartsvägen.

Den första bevarade uppgiften om Brostenen finnes i *Ransakningarna* 1667—84: »På Broo giärdet är och een runsteen kullfallen.» Vid Hadorphs besök var stenen slagen i två ungefär lika stora delar. Platsen anges med en bläckanteckning på träsnittets baksida: »Broo gele Essbro Sochn»; enligt en anteckning på bildens framsida »ligger» stenen (B 569 och L 285: »Bro gärde»). O. Celsius anger i *Svenska runstenar* (Fm 60) platsen på följande sätt: »Wid Broo kahltäppa i¹ giärdet, i Åsbro sochn på andra sidan om kyrkian emot Broo derest Capellan bor den 28 Maii 1728.» I *Acta Literaria*, där Brostenen har upptagits som n:r XXXIX, anges platsen: »In parœcia Esbro, & pago Åsby.» N. R. Brocman passerade platsen 1763 på väg till Hälsingland. Brostenen

¹ »Broo kahltäppa i» rättat från »Åsby».

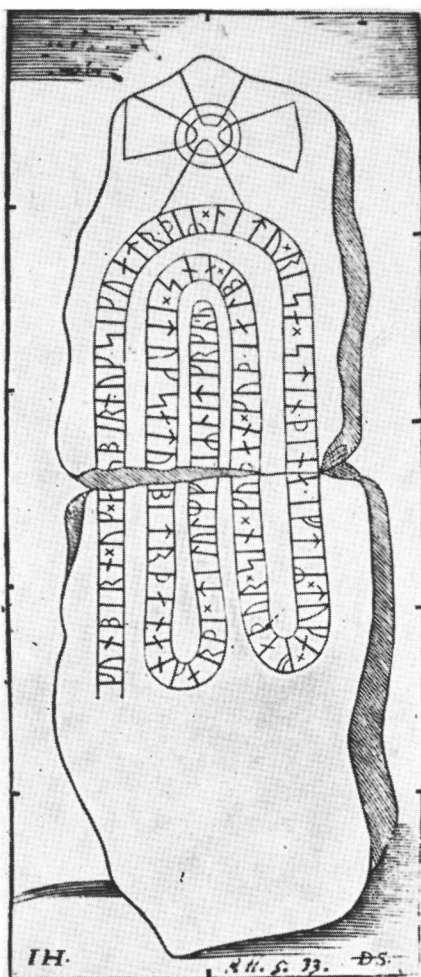

Fig. 322. U 586. Bro, Edsbro sn.
Efter B 569.

Grå granit. Höjd 1,50 m., största bredd 0,94 m. Ristningsytan är ojämn och delvis starkt vittrad; särskilt på det år 1928 återfunna stycket är inskriften illa medfaren. Huggningslinjerna äro smala och grunda med på ovittrade ställen skarpa kanter.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 569):

× kunbirn × uk × o[š]birn · uk · sikuatr · þir × lit[u] × [] rīsa × s[t]i[n] × [þ]in[a] × iftir × tuka × faþur sin × ku[þ]an
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
× kuþ ialþ[i] × ans × - t uk satu] bitr × þan × an × karpi × til × ulm × fr[i]r lit × kra brū
70 75 80 85 90 95 100 105 110 115

Gunnbiorn ok Asbiorn ok Sighvatr þæir letu ræisa stæin þenna æftir Toka, faður sinn goðan. Guð hialpi hans and ok salu bætr þan hann gerði til. Holmfridr let gærva bro.

»Gunnbjörn och Åsbjörn och Sigvat de läto resa denna sten efter Toke, sin gode fader. Gud hjälpe hans ande och själ bättre än han förtjänade. Holmfrid lät göra bron.»

Till läsningen: Inskriften börjar med sk. Detta har på de bevarade partierna formen av ett kryss. 1 k är ej stunget. Efter 10 o är stenen avslagen. Det första spår av ristning, som numera

tillhör de »i vägen besedde» runstenarna. Då var stenen tydligen i behåll, men vid Dybecks besök år 1871 var den försvunnen. I uppsatsen »Roslagen» i *Runa* (fol., 1872) skriver Dybeck: »Edsbro är . . . utan tvifvel den fornminnesrikaste socken i häradet. Efter flere besök och uppehåll i orten meddelas här ett och annat af hvad jag der iakttagit. Det är egentligen i närheten af det utaf ett vattendrag genomskurna edet mellan sjön Sättern och Kyrkviken af Nördingen som minnesmärken finnas. Till en början får nämnas att alla de tre runstenar, hvilke funnits i socken, nu äro förkomne. Jag uppoffrade fruktlöst flere dagar för att återfinna i synnerhet Lilj. 285 [= U 586], hvilken skall legat i Bros södra gärde.» I sin »Berättelse över tjänsteresa till Bro i Edsbro sn, Uppland, den 19 nov. 1915» omtalar T. J. Arne, att två delar av »den sedan många år som förlorad ansedda runstenen L. 285» hade återfunnits »härom året som sättning kring en brunn». De två styckena voro då uppresta »på hemmansägare Anderssons tomt vid Bro». Följande år (1916) besökte Brate platsen: »Runstenen står nu rest utanför gården Bro nr 1, ägare A. P. Andersson, som anträffade den år 1912, norr om byggnaden i en sluttande åker, liggande invid en gammal brunn, varåt den tjänat som infattning att stiga på. Det felande stycket eftersöktes då ivrigt men förgäves; blott ristningens nedre hälft är nu i behåll och är rest upp och ned.» Ägaren till Bro, landstingsman A. P. Andersson, påträffade år 1928 ytterligare ett stycke av U 586. Vid runinskriftsinventeringen 1936 uppgavs, att det år 1928 återfunna stycket hade hittats, då en byggnad, som tillhörde Bro nr 1, höll på att rivas. Stycket, som utgör stenens övre högra del, sammanfogades med de två andra styckena, varefter stenen restes. Detta arbete utfördes genom Riksantikvarieämbetets försorg år 1941.

kan ses i denna yttre slinga efter 10 o, finnes vid toppen av stenen. Där synes ett kort stycke av bst i 31 u; av sk efter 31 u finnas inga säkra spår. 32 r och 33 i äro mycket svaga. Av 37 t finnas inga säkra spår, och av 38 i återstår endast ett kort stycke av hst:s mitt. 39 n har förlorat övre delen. Sk efter 39 n är säkert (×). Därefter är ristningen fördärvad på ett stycke av 20 cm. Här ha runorna 40—42 pin stått. 44 i är ej stunget. I 45 f är övre bst synnerligen svag. I 48 a är högra bst skadad. 50 u är skadat i toppen. Sk saknas efter 57 r. Av 63 p finnas numera inga spår. 64 a har endast nedre delen i behåll. I 65 n är hst skadad på mitten. 68 p är skadat nedtill. Sk saknas efter 68 p. Av 72 b återstår endast ett kort stycke av hst upptill. Därefter är åter ett parti av inskriften förlorat. 86 i är ej stunget. Efter 93 n är sk skadat och otydligt. 94 k har förlorat övre delen av bst i det lodräta brottet; runan är ej stungen. Vid 101 l finnes upptill t. v. en fördjupning som något liknar bst i ett t. Denna fördjupning är naturlig. Efter 104 m säkert sk. Av 106 r återstår endast hst; bst har gått förlorad i det vågräta brottet. Av 107 i finnas numera inga spår. 108 a har förlorat vänstra bst. Efter 111 t är sk mycket svagt. 112 k är ej stunget. Mellan 112 k och 113 r finnes ingen runa. 117 u är skadat på mitten. I inskriftens slut, från 113 r—117 u, stå runorna mycket tätt.

Hadorph (B 569): På nu bevarade partier kunna följande fel konstateras: Sk (×) före 1 k har uteglömts; i runan 10 o har endast en bst observerats; sk efter 39 n och 43 a ha uppfattats som punkt; sk har tillagts efter 57 r; sk efter 88 r, 91 n, 93 n, 101 l och 104 m ha icke observerats; bst i 109 l är placerad för lågt; sk efter 111 t har icke observerats; runan 114 a uppfattas som k; spåren av 117 u ha ej iakttagits. — O. Celsius: Sk vid inskriftens början har ej iakttagits; 5 o, 11 n; sk saknas efter 17 k; 20 o, 21 l (namnet läses alltså **siolatr**); 41 e; sk saknas efter 52 a; 73 i har hos Celsius utseendet †; runan 77, som av Hadorph läses i, har av Celsius uppfattats som †; 83 l; sk saknas efter 104 m men finnes efter 108 a; 114 o, 116 b, 117 a (runföljden 112—117 läses alltså **krobba**). N. R. Brocman vitsordar denna läsning, se hans anteckning i *Bautil* (R 556 a). — Brate: **kunbirn × uk × o . . . a × iftir × tuka × fapur sin × ku . . . bitr × pan × an karpi × til + ulmf . . .**

I *Acta Literaria Sveciae* tolkar O. Celsius inskriften sålunda: »Gunborn & Onbirn atque Siolatr fecerunt monumentum poni Tychoni patri suo bono. Deus Spiritui & animæ ejus misereatur magis, quam operibus suis promeruit. Hulmgeir excavari curavit (runas).» Om man undantager den sista satsen, är tolkningen i stort sett riktig. Inskriftens slutord böra själfvallet, som redan Liljegren och Brate föreslagit, tolkas »Holmfrid lät göra bron».

Holmfridr är med all sannolikhet Tokes änka. Detta mycket vanliga kvinnonamn (se U 25) skrives här **ulm × friā**, vilket är en anmärkningsvärd skrivning. Om utvecklingen *Holmfridr* > *Holmfrīā* se U 144. Att **h** saknas i namnets början är givetvis ej överraskande i dessa trakter; jfr **ulmfris** U 89. I inskriften finnas f. ö. ytterligare två exempel på *h*-bortfall (**ans hans**, **an hann**).

Sönernas namn äro alla kända; om det jämförelsevis sällsynta *Gunnbiorn* se Sö 278; *Sighvatr* är tämligen rikligt belagt (se Sö 317), och *Asbiorn* är mycket vanligt i runinskrifter. Om faderns namn *Toki* se U 201.

U 586 tillhör en tidig typ av uppländska ristningar med runorna inom enkla oornerade slingor. En på dessa stenar ofta återkommande formulering är **kup ialbi × ans × ot × uk salu bitr × pan × an × karpi × til ×**, jfr U 69, U 338, U 371 och U 539. Hadorphs läsning **it uk satu** är givetvis felläsning för **ot** (eller **at**) **uk salu**.

Ett par mil S om U 586 återfinnas två representanter för samma »ristningar i Gunnarsstil», nämligen U 518 och U 539. Även den andra Brostenen, den nu försvunna U 587, torde ha varit av denna ålderdomliga typ.

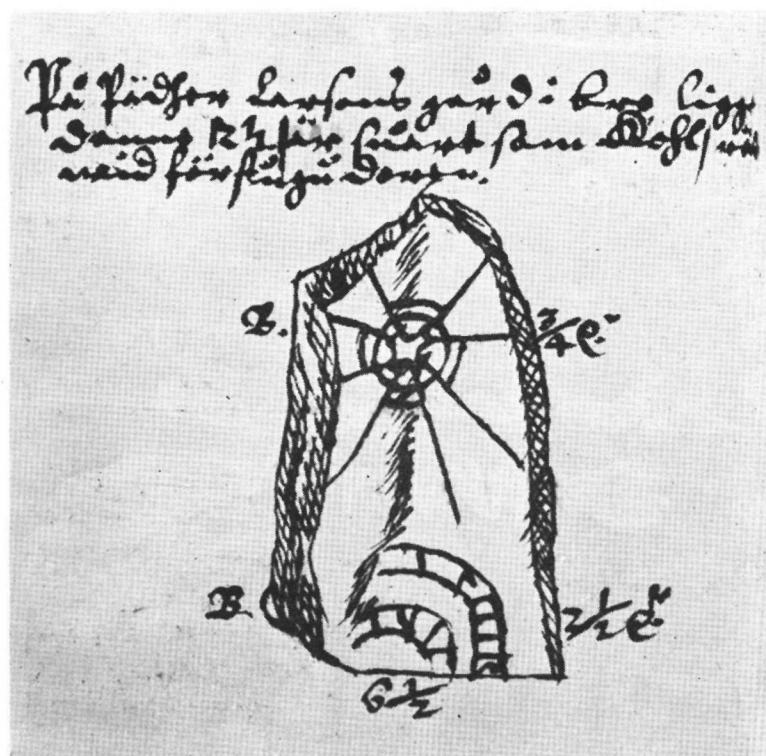

Fig. 323. U 587. Bro, Edsbro sn. Efter teckning av Rhezelius i Monumenta Uplandica.

587. Bro, Edsbro sn.

Litteratur: J. Rhezelius, Monumenta Uplandica (F c 6) s. 60 (tryckt i UFT, h. 32, 1915—17, s. 28), R 550 nr 22; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 108.

Avbildning: Rhezelius, teckning (i Monumenta Uplandica och i R 550).

Då Rhezelius den 8 oktober 1635 besökte Bro, iakttog han ett runstensfragment: »På Pädher Larsons gård i bro, ligger denne R^h (är svart som kohl) rät wid förstugu doren.» I R 550 skriver han om fragmentet: »Denne föliend sonderlagne Runsten, hafuer en underlig ferga, är swart som beek, och är glittrande nästan som swart Marmorsten, eler som det swarta stenslag nu til höge personers grafwar brukas, och af fremmandom landom föres. Af dene stens skriff hafwer man ingen rättelse, mehr än det, at, det Rune sten waret hafwer. Jntet weet någon eller om honom berätta.» — O. Celsius anger stenens plats efter Rhezelius (»Äsbro sochn. på Peder larssons gård i Broo, Wid dören») och tillägger: »Är sönderlagen och förderfvad, och kan ej läsas.»

Om stenarten se ovan. Fragmentets mått var enligt Rhezelius' teckning $6\frac{1}{2} \times 2\frac{1}{2}$ kvarter, d. v. s. höjden 0,96 m., bredden 0,37 m.

Inskrift (enligt Rhezelius):

- l - - - r . . . - - u -
5 10

Rhezelius har endast kunnat upptill urskilja ett vackert kors av samma typ som det, vilket har prytt U 586, samt två runor; de övriga äro endast markerade med lodräta huvudstavar. 1—6 ha stått i den yttre slingan och 7—10 i en inre.

Det genom Rhezelius kända fragmentet har utgjort toppstycket av en runsten, som sannolikt har tillhört samma intressanta och älderdomliga typ som U 586, vilken Rhezelius icke kände till.